müpás (*Művészetek Palotája*) minőségi dimenziókban hallhattunk mi váradiak is. Végre lehetett itthon is egyenes kürt- és trombitaszólamokat hallgatni, nemcsak ereje, de hangszíne és hangmagassága is volt a harsonaszekciónak, nem is beszélve arról, hogy a csellók és hegedűk, de még a brácsák is képesek voltak jól összehangolt, egészségesen és bátran megszólaló uniszónókat, igazi témákat produkálni.

A *Galántai táncokban* oly fontos szerepet játszó klarinét pedig, hát igen, a klarinét, az meseszépen árnyalt volt…

De mielőtt még nagyon elalélnánk, a koncert második felét voltam kénytelen elsőként kiemelni, mert a bevezető rész kissé bátortalannak tűnt ehhez képest. A Bartók *Magyar képek* (az ismert *Este a székelyeknél*-feldolgozással), illetve Liszt híres *Les Préludes* szimfonikus költeménye sajnos nem szólt ugyanolyan meggyőző erővel, mint Kodály, de fogjuk inkább ezt a meglepettségre, ami a magyarországi vendégeket érhette, amikor a 80 százalékban üres nézőtérre tekintettek színpadra lépéskor.

Az üres széksorok miatt, azért reméljük, kárpótolta a maroknyi közönség kitartó vastapsa a hosszú utat megtett szegedieket.

Tóth Gábor

Sztálin parancsára

Szász Attila: *Örök tél*

Szász Attila legújabb alkotása az úgynevezett emlékezetfilmek közé tartozik. Vannak ilyenek, ezek közé sorolandó Mészáros Mártától az *Aurora Borealis*, Török Ferenctől az *1945*, vagy akár a Tóth Barnabás-féle *Van egy határ* című kisfilm, csak hogy a 2017-es repertoárra vessünk egy pillantást. Kellenek is ezek, hiszen éppen elég mozgókép igyekszik elfedni, bagatellizálni a második világháború és a rákövetkező időszak bűneit: erre remek példa a most futó és felmenthetetlenül bugyuta *Sztálin halála* című vígjátéki próbálkozás is. Pedig, mint tudjuk, a történelem az élet tanítómestere, így ha nem tartjuk számon, és nem ítéljük el újfent és újfent az emberiség ellen elkövetett bűntetteket, azok könnyen megismétlődhetnek.

Szász Attila rendező komoly elhivatottsággal nyúlt a magyarországi német közösség meghurcoltatásának kérdéséhez. Az *Örök tél* mondhatni egy régi tartozás kiegyenlítése, mely az ártatlan német származású magyar lakosság megkövetését illeti. Szász annyiban árnyalja a történetet, hogy a történelmi realitásnak megfelelően ugyan, de itt a női sorsokra koncentrált leginkább. (Ehhez hasonló múltfeldolgozáson Almási Tamás igyekezett *Ítéletlenül* című dokumentumfilmje során.) Tény, hogy nem egyedi sorstörténetről van szó, hiszen az úgynevezett „málenkij robot” sok ezer ártatlan ember eltűnéséhez vezetett. (Erről a Gulyás testvérek szociografikus filmje ad bővebb tájékoztatást.) Hiszen a második világháborút az különböztette meg az addigiaktól, hogy nem föltétlenül a csatatéren dőlt el a harcok kimenetele, hanem az addigi kimondatlan szabályok semmibevétele folytán a hátországban civilek, javarészt ártatlan öregemberek, nők és gyerekek szenvedték kárát.

Nem egyedi sorstörténet
Szász Attila filmje

Mondhatjuk azt is, hogy ’44 karácsonya volt sokaknak az utolsó keresztény hagyományon alapuló ünnepe Európában, és azon belül Magyarországon is. A szovjet csapatok offenzívája ugyanis nem hozott sem áldást, sem békességet. Hiszen az elbaltázott magyar kiugrási kísérlet utáni Magyarország prédaként szolgált a Berlin felé törő Vörös Hadsereg számára. Hadizsákmányuk pedig nemcsak az anyagi javak megszerzésében mutatkozott meg, hanem a pogány bosszúállásban, a revansban is. Nemcsak eltűnt karórák, hanem kifosztott éléstárak, megerőszakolt asszonyok, kivégzett és elhurcolt emberek százezrei estek áldozatukul. Nemcsak magyarok, hanem –

külön kitétellel a kollektív bűnösség vádja miatt – a hazánkban élő németség is. A karácsonyfa-állítás rituáléja pedig leginkább a német kultúra térnyerése során, azaz a 19. század végén, a kiegyezés aláírását követően terjedt el Magyarországon is. Így a tüchtig németes porta padlásáról a szépen szalmába csomagolt csúcsdísz elővétele gyönyörű szimbólum is egyben. Mégpedig a németség és a magyarság kulturális összefonódásáé. A háborús időkben pedig fohász azokért, akik nem lehetnek jelen Jézus születésének megidézésekor. Családi ünnep a család feje nélkül. Karácsonyfa csúcsdísszel, a reménnyel, hogy a férj, fiú, apa visszatér. Így ad ünnepélyességet egy átlagos német gyökerű magyar família hétköznapjainak Nagy András kamerája, precízen, egyben lenyűgöző képekkel teremtve meg a katona férj, a vő, az apa hiányát.

A film főszereplője, Irén (Gera Marina) a lányával és szüleivel (Gáspár Tibor, Für Anikó) éli visszafogott és várakozó életét. A filmben nincsenek kihangsúlyozva a vezetéknevek, mintegy ezzel is utalva a kitelepítés és a kényszermunka tömegeket érintő anonimitására. A Gulágon nincsenek nevek, de még számok sincsenek, ahogy az ember is könnyen elvesztheti az identitását. De ezt hamar meg is tapasztalhatja a néző, hiszen Irént nem sokat látjuk otthoni környezetében. Ahogy megjöttek az oroszok a kicsiny faluba, szinte azonnal fel is rakják a vonatra a környékbeli asszonyokkal együtt. Mindőjük német származású, egy roma nő kivételével (Farkas Franciska), aki nyilván tévedésből került fel erre a vonatra. Míg haladunk az ismeretlen felé, addig a sorsközösségre ítélt nők belső szocializációjába nyerünk gyors bepillantást. Maguk közt vannak. Nők, ártatlanok, és mint kiderül, svábok. Szóba kerül a női egyenlőség, az addigi hányatott sors, a szolidaritás és az egymásra utaltság. Bár Köbli Norbert a forgatókönyvében nagyon finoman és érzékenyen nyúl a történethez, azon mégis érezhető, hogy bizony férfimunka. Legalábbis a rendezés ezt sugallja. (Mészáros Márta hasonló korszakábrázolásában érződik a női látásmód. Szász Attila viszont mintha szemérmes módon pillantana csak be a női barakkba.)

De ettől ez még bőven érzékeny film. Mint ahogy érzékeny maga a téma is. Elvégre mostanság elég sok a morgolódás annak kapcsán, hogy napjaink második világháborúra vonatkozó emlékezetpolitikája összemosni kívánja a náci, illetve a kommunista ideológiák alapján elkövetett bűnöket. Ez igazság szerint eszmetörténeti kérdés. Mint ahogy ebben az egykori valóságot is lemodellező játékfilmben látható, voltaképpen tényleg sok a hasonlóság. Ártatlanul vagonokba kényszerített emberek, verés, kínzás, megaláztatás, levetkőztetés, fertőtlenítés, orvosi vizsgálat, kényszermunka, éheztetés, barakkok. Az elszenvedő kisember szempontjából legalábbis a történet és díszletei nagyon hasonlónak hathatnak. A munkatábor az munkatábor. A borzalom az borzalom.

Irén a gyengébbek gyámolítója: elemózsiáját önzetlenül osztja meg azokkal, akiknek nincs – a némileg kívülálló cigánylánnyal és a barátnőül fogadott apró termetű néma Annával (Döbrösi Laura). Ennek ellenére, vagy emellett, ebben a durva és erőszakos világban Irén maga is védelmezőre vágyik. Itt jelenik meg a szenvtelen, erős férfi megtestesítője, a szintén fogoly Rajmund (Csányi Sándor). A hátrahagyott élet emlékeit így lassan feloldja a kettejük között szövődő egyfajta függés, talán szerelem. Azt, hogy ez mennyiben érdekkapcsolat, vagy hogy mennyiben szerelem, igazából csak a pszichológusok mondhatnák meg, vagy még azok sem. Nehéz megállapítani ezt a gyakorlatias és túlélésre berendezkedett, gépszerű, ám mégis emberi világban. Mindenesetre a két elveszett ember egymásra talál ebben a monoton pokolban. De nem tudják megragadni, mi az,

ami összetartja őket. A szabadság világának szabályai és fogalmai értelmüket vesztik az időtlennek tűnő rabságban.

Csányi Sándor igazából most is a hősszerelmest hozza. Bár igaz, hogy jót tett neki az idő, mégis, mintha nem tudna kitörni ebből a Bambi-szerű tetszelgésből. Szeme, nézése, beszédmódja és modora még mindig a szimpátiát keltő szívrablót hozza. Holott ebben a miliőben megmutathatná, hogy milyen kemény is ez a kenyérharc. Hogy az életben maradtak nem a szerencse kegyeltjei, hanem erőszakosak és kegyetlenek, ha kell. Ez a szövegből kiderül ugyan, de nem hiszem el neki, hogy a könyörtelen idők helyzeteiben valóban megtenne minden tőle telhetőt.

Ám Gera Marina egész lényének kisugárzása kárpótolja a nézőt. Míg dolgos, gyermekét nevelő asszonyként látjuk, árad belőle a hűség, a kétségbeesés, a ragaszkodás régi életéhez. A munkatábor kietlen környezete pedig szinte ráragad és összemocskolja, majd legyengíti karakterét. Ezt mesterien hozza, minden túlzás nélkül, de mély átéléssel. A meztelenségében is megmutatkozó nő inkább a krisztusi szenvedéstörténetet juttatja eszünkbe, és csak utána azt, hogy szemérmes elfedettségében a szépség megtestesítője. Kifejező szeme, megformálása közbeni hallgatagsága mind arra kényszerítik a nézőt, hogy együttérezzen hősével. Esetleges gyarlóságait élje át és bocsássa meg karakterének. Hiszen embernek kellett maradnia egy embertelen világban. Hogy a jövő mit hoz neki, vagy hoz neki eztán bármit is, az pedig kiderül a filmből, vagy talán még abból sem igazán. Az élet által írt, nem kibeszélt történetek ugyanis a sírba szálltak azokkal a százakkal, akik túlélték ezt az egész borzalmat. Ezek a történetek vagy így, vagy úgy, de ott maradtak az örök tél fogságában.

Beretvás Gábor

Értelmüket vesztik a szabadság világának szabályai és fogalmai